

Šravasti Dhammika

**JESTI ILI
NE JESTI MESO**

Šravasti Dhammika
JESTI ILI NE JESTI MESO

Naslov izvornika

Shravasti Dhammika

To Eat or Not to Eat Meat

© Buddha Dhamma Mandala Society 2010

<http://www.bdmsociety.com/>

Srpsko izdanje

Theravada budističko društvo “Srednji put”

Novi Sad

www.yu-budizam.com

budizam@yahoo.com

Copyright za prevod

© Branislav Kovačević 2010

**Ova knjiga je namenjena je isključivo za BESPLATNU distribuciju,
kao dar Dhamme**

Šravasti Dhammika

Jesti ili ne jesti meso

Razmatranje iz budističkog ugla

Prevod

Branislav Kovačević

VEGETARIJANSTVO U DREVNOJ INDIJI

Vegetarijanstvo u praksi jeste ishrana bez mesa. Postoje različite vrste vegetarijanstva, na primer lakto vegetarijanac će jesti mlečne proizvode, ali ne i jaja, dok vegani neće jesti nikakav proizvod koji je dobijen od životinja. Prvi tragovi bilo koje vrste vegetarijanstva dolaze nam iz drevne Grčke i Indije. Grčki filozof Pitagora (570-495 pre n.e.) zagovarao je vegetarijanstvo, dok je otprilike u isto vreme u Indiji, Mahavira, osnivač džainizma, takođe bio zagovornik vegetarijanstva. Uprkos raširenom mišljenju, Buda, mlađi savremenik Mahavirin, nije bio vegetarijanac i nije čak ni insistirao na ovoj praksi kod svojih sledbenika.

Više je argumenata koji se koriste da bi opravdalo vegetarijanstvo – zdravstveni argument (ishrana sa mesom izaziva različite bolesti), biološki argument (ljudi po svojoj prirodi nisu mesožderi), ekonomski argument (uzgoj životinja radi ishrane je neefikasan način proizvodnje hrane) i etički argument (jedenje mesa zahteva ubijanje životinja, što je okrutno). Neki od ovih argumenata su prilično slabi, a drugi ne. Ali iz perspektive budističke etike, jedini od koji treba razmotriti jeste ovaj poslednji. Da li pali Tipitaka, najraniji zapis Budinog učenja, sadrži bilo šta što sugeriše budistima da bi trebalo da postanu vegetarijanci?

Ne postoji ni jedno mesto ni u Sutta, niti u Vinaya ili u Abhidhamma pitaki gde Buda kaže svojim učenicima, zaređenim ili ne, da treba da izbegavaju jedenje mesa. Zagovornici budistič-

kog vegetarijanstva poput Filipa Kaploa Rošija (*To Cherish All Life*, 1986) tvrdili su da je Buda podučavao vegetarijanstvo, ali su u kasnijim vekovima sve reference na njega izbrisali iz svetih spisa monasi ljubitelji mesa. Nema, međutim bilo kakvog dokaza da je ovako nešto učinjeno i ovaj argument bi trebalo odmah odbaciti.

Ima nekoliko mesta u tekstovima gde se opisuje kako je Buda jeo meso. Anguttara nikaya 3:49 pominje da su Budi jednom poslužili *sukara mamsu* sa jujuba voćem. Ovaj termin se s velikom pouzdanošću može prevesti kao *sukara* = svinja, *mamsa* = meso. Na jednom drugom mestu izričito se kaže da je čovek poslao svog slugu na pijacu da kupi meso koje će on pripremiti i ponuditi Budi (Anguttara nikaya 4:187). Još jedan tekst pominje usput da je grupa ljudi "kuvala kašu i pirinač, spravila supu i mleveno meso" (*mamsani kottenti*), dok je pripremala gozbu za Budu i njegove monahe (Vinaya 1:239). Jednom su neki ljudi zaklali kravu, skuvali njeno meso i onda je jedan od njih "najbolje komade kivanog mesa" (*mamse pakke varamamsani*) dao monahinji, koja ga je potom ponudila Budi (Vinaya 3:208). Važno je ukazati da se u Tipitaki veoma retko pominje bilo šta što je Buda jeo, pošto joj to nije bila ni svrha.

Jedna od kritika koju su đaini upućivali Budi bila je da jede meso. "Mnogi đaini išli su po gradu, glavnim i sporednim ulicama, prolazima i stazama, mašući rukama i vičući: 'General Siha je upravo danas zaklao veliku životinju da bi njome nahranio monaha Gotamu i ovaj će to jesti, iako zna da je životinja ubijena upravo zbog njega'." (Anguttara nikaya 4:187). Ovom prilikom đaini su pokušali da diskredituju ili postide Budu zato što jede meso, što sugeriše da je u to vreme postojao osećaj u Indiji da bi barem monasi trebalo da budu vegetarijanci. No, ova ideja je možda bila tek u početnoj fazi, zato što je Buda ostao široko poštovan uprkos kritici koju su mu đaini upućivali zbog jedenja mesa. I on nije bio jedini u tome. Čitamo takođe o izvesnom asketi koji je bio veoma

cenjen među stanovnicima Vesalija upkos tome što je uzeo zavet da će konzumirati samo meso i alkohol (Digha nikaya 3:9).

Postoji nekoliko mesta u Vinayi, pravilima za budističke monahe i monahinje, gde se jedenje mesa pominje eksplicitno ili implicitno. Na primer, tamo gde se kaže da određene vrste mesa, kao što su što lavlje, zmijsko, hijenino, ne bi trebalo jesti, što implicira da je za ostala to dozvoljeno (Vinaya 1:218-8). Tu se takođe preporučuje mesna supa kao lek (Vinaya 1:206). U odeljku o lekovima u Vinayi kaže se da je monasima dozvoljeno da uzimaju ulje, masnoću i loj od ribe, krokodila, svinja, medveda i nekih drugih životinja u medicinske svrhe (Vinaya 1:200).

Međutim čini se isto tako da prvi dokaz budističkog vegetarijanstva takođe dolazi iz Vinaye. Većina proučavalaca slaže se da dobar deo Vinaye datira iz vremena posle Bude, tako da neke stvari koje se u njoj iznose nužno ne odražavaju ono u šta se verovalo ili što se činilo tokom njegovog vremena. U Vinayi, Devadatta se opisuje kako traži da vegetarijanstvo bude obavezno za monahe i monahinje.

"Koliko god da život traje, neka ne jedu ribu ili meso (*ma-ćcha mamsam*). A ko god to učini, učinio je prekršaj" (Vinaya 2:197). Devadatta se u budističkoj književnosti uvek opisuje kao neko ko stvara probleme. Ova priča sugeriše da se možda nekih stotina godina posle Budine smrti javio snažan pokret unutar Sanghe ka vegetarijanstvu, ali je struja koja se tome protivila ipak na kraju odnela prevagu.

Posle ovoga, sledeći dokaz budističkog kretanja ka vegetarijanstvu dolazi iz edikata velikog budističkog cara Aške Maurije. U ediktu koji je objavio 257. godine pre n.e. on kaže: "Ranije u kraljevoj kuhinji stotine hiljada životinja bile su ubijene svakog dana da bi se pripremio obrok, ali posle objavljivanja ovog Dhamma edikta samo tri životinje, dva pauna i jelen biće ubijani, a i od toga ne uvek jelen, a povremeno, čak ni ta tri stvorenja neće biti ubijana". Ovaj edikt dobro odražava rani budistički stav prema

vegetarijanstvu – on je dobra stvar, te bi zato trebalo da smanjimo svoju potrošnju mesa, a povremeno i da ga potpuno izbacimo iz upotrebe. Kasnije, 243. godine pne, Ašoka je izdao još jedan edikt kojim zabranjuje klanje, žigosanje, kastraciju domaćih životinja određenim danima svakog meseca. U istom tom ediktu on takođe objavljuje zabranu lova na određene divlje životinje i osnivanje šumskih rezervata, gde nikakav lov neće biti dopušten. Posle ovoga, tokom narednih nekoliko vekova nemamo nikakav dokaz o budističkom vegetarijanstvu.

Obično se pretpostavlja da rani budizam nije podučavao vegetarijanstvo, dok mahajana to čini. Međutim, ova ideja je nešto što bi trebalo malo detaljnije razmotriti. Od stotine mahajanskih sutri, samo je veoma mali broj onih u kojima se pominje vegetarijanstvo, a u tom smislu bitne su Nirvana sutra, Brahmađala sutra i Lankavatara sutra. Nije lako ustanoviti kada su nastale ove sutre, ali sve one su verovatno bile sastavljene posle drugog veka naše ere, da bi im još neki delovi bili dodati u vekovima koji će doći. Među tim sutrama, ona koja najizričitije zagovara vegetarijanstvo jeste Lankavatara sutra. Ona nudi seriju argumenata u prilog vegetarijanstvu, od kojih su neki ubedljivi, dok su drugi pomalo detinjasti. Na primer, da ćete imati loš zadah ako jedete meso. Međutim, odlučnost sa kojom se ovi argumenti predstavljaju sugeriše da mnogi budisti u to vreme nisu bili vegetarijanci. Oštro se raspravljate samo tamo gde ima pojedinaca koji se ne slažu sa vašim stavom ili vam grubo protivreče. Takođe je interesantno ukazati da dok Nirvana sutra odbacuje jedenje mesa, ona takođe kaže da je sasvim opravdano ubiti čoveka u odbrani manastirske svojine, što je zaista čudna kontradikcija one vrste koju još uvek možemo pronaći u razmišljanjima nekih od odlučnih zagovornika vegetarijanstva.

Kada je kineski hodočasnik Hsian Tsang (602-664) bio u Indiji, on je brižno vodio detaljne beleške o budističkim verovanjima i praksama, ali ne pominje da su oni vegetarijanci. Zapisao

je da ljudi jedu meso i da je najvažnija stvar, ne to da li je neko vegetarijanac ili nije, već koju vrstu mesa jede. Oni koji su jeli govedinu i životinje koje su smatrane nečistima (psi, svinje, majmuni, magarci), smatrani su "nedodirljivima", to jest nisu pripadali nijednoj kasti. Literatura o tantričkom ili vađrajana budizmu, nastala posle sedmog veka, često zagovara jedenje mesa. Praktikanti tantré često su prinosili razne vrste mesa raznim božanstvima koja su obožavali. Indijski budisti nisu imali jasno određen stav prema jedenju mesa.

A šta je sa indijskim društvom u celini? Izvori nam pokazuju da je od samog svog početka đainizam bio strogo vegetarijanski i takav je ostao do danas. Nema nikakvog dokaza da je bramанизam, glavna religija u Budino vreme, podučavao vegetarijanstvo. Vedski žrtveni obredi u kojim su ubijane životinje još uvek su bili praktikovani i često pominjani u Tipitaki (na primer Anguttara nikaya 1:66; 2:42; 4:41). Međutim Vinaya pominje ono što se nazivalo *mahata*, određeni dani u mesecu kada životinje nisu bile klane i meso nije moglo da se kupi na pijaci (Vinaya 1:217). Đatake takođe pominju *mahatu* i dodaju da je ona objavljivana bubnjevima (Đataka 4:115). Jesu li ovi dani neubijanja bili rezultat opšte nelagode zbog jedenja mesa ili proizvod uticaja budizma ili đainizma? To ne znamo. Kama sutra (III vek?) kaže da alkohol i pseće meso uvećavaju potenciju, ali potom dodaje, pomalo nevoljno, da oprezan čovek ipak neće uzimati ni jedno ni drugo. Ona takođe navodi recepte za afrodisijake, od kojih mnogi uključuju životinjsko meso i organe. Dakle, još jednom imamo vrlo neodređen stav prema konzumiranju mesa.

Nijedan od dva velika indijska epa, *Ramajana* i *Mahabharata*, ne podučava vegetarijanstvo i u oba se često pominje jedenje mesa, kao da je to nešto normalno i nekontroverzno, kao što je uostalom i bilo u to vreme. U svojoj detaljnoj studiji o svakodnevnom životu kako je oslikan u Ramajani Ananda Guruge piše: "Arijci drevne Indije nisu bili sasvim vegetarijanci. Njihova ishrana

bila je mešana; jeli su ribu, koju je recimo Guha ponudio Bharati i njegovoj družini. Meso je veoma često konzumirano. Ne samo da je Rama govorio kako ljudi ubijaju životinje zbog njihovog mesa, već je i sam ubio mnogo životinja – jelena, divljeg vepra, antilopu itd. – kako bi se prehranio tokom svog boravka u šumi. Meso se jelo u slast, a stih kojim se opisuje obrok Rame i Site kaže: 'Sedeo je na steni mameći Situ komadom mesa (i govoreći) ovo je čisto, ovo je ukusno i ovo je na vatri dobro pečeno'. U pustinjačkom obitavalištu Bharadvade, Bharatina armija snabdeva se divljači, ovčetinom, svinjetinom, mesom pauna i šljukama. Slično ovome, Kumbhakarna je konzumirao velike količine divljači, govedine i svinjetine i pio krv. Dok se Vanare obično opisuju kao vegetarijanci, bramani to zapravo nisu bili. Pojam da 'čisto vegetarijanska ishrana jeste znak duhovnog napretka i jedne napredne kulture' se tek kasnije razvio u Indiji. Čak ni bramani i askete nisu bili čisti vegetarijanci. Iako su im obično njihove usluge plaćali povrćem, oni se nisu uzdržavali od jedenja mesa ni zbog religijskih, a ni zbog socijalnih razloga. Zapravo, vedski mudrac Agastja se prikazuje da jede ovnove i isto tako navode se njegove reči: 'Tokom sraddha ceremonije vrlo lako mogu da pojedem čitavog ovna'. Čini se da nije postojala zabrana jedenja mesa među bramanimi čak ni u vreme Bhavabhutija, pošto njegova Utararamačarita opisuje Vasištu kako jede tele. Sem toga, Valinov iskaz konkretno pominje životinje čije bi meso bramani mogli da jedu. (*The Society of the Ramayana*, 1960, p.147-8).

U poglavlju o hrani u *Sušruta samhiti* (I-IV vek) preporučuju se sve vrste ribe, meso od ptica i životinja, što pokazuje da je jedenje mesa zaista bilo uobičajeno tokom ovog perioda. Ovi kao i jako mnogo drugih dokaza pokazuju da, slično budistima, i hinduisti nisu tokom niza vekova nisu imali jasno definisan stav po pitanju vegetarijanstva. Tek nakon IX, X i XI veka vegetarijanstvo je postalo rasprostranjeno u Indiji.

BUDISTIČKI ARGUMENTI U PRILOG VEGETARIJANSTVU

Pitanje koje se sada postavlja pred nas je sledeće: Može li se vegetarijanstvo izvesti iz Budinog učenja i je li ono saglasno sa njim?

Osnovna vrlina u budizmu jeste poštovanje života. Ovo se vidi iz prvog pravila morala: Ne povređuj živa bića. Koristim reč "povređuj" umesto reči "ubijaj" zato što je u mnogim prilikama Buda govorio ne samo o odustajanju od ubijanja, već isto tako od okrutnosti i nasilja kada je govorio o prvom pravilu morala. Na primer, govorio je da pravimo prekršaj (*adhamma*) telom, ako "ubijamo živa bića, ako smo krvavih ruku, ako udaramo i vršimo nasilje, bez milosti" (Mađdhima nikaya I,286). Jasno je da ubiti znači prekršiti prvo pravilo morala, ali to činimo i kada vučemo mačku za rep, šibamo konja ili nekoga udarimo u lice, iako su takvi postupci manje ozbiljni nego samo ubijanje. Dakle ovo je prvo pravilo – **(1) Ne samo ubijanje, već je isto tako okrutnost prema živim bićima protivna prvom pravilu morala.**

Da istinsko sledenje pravila morala ide i izvan našeg direktnog fizičkog uključivanja u povređivanje ili ubijanje jasno je iz Budinih uputstava da neko ko Dhammu uzima ozbiljno trebalo bi da "ne ubija, ne ohrabruje (*samadapati*) druge da ubijaju, ne odobrava (*samamuñño hoti*) ubijanje, ili govori u pohvalu (*vannam bhasati*) ubijanja" (Anguttara nikaya 5:306). Ovde Buda vrlo jasno govori da bi u obzir trebalo uzeti čak i indirektno ili dalje implikacije naših postupaka. Dakle ovo je drugo pravilo – **(2) Pokušaj da utičemo i da ohrabrujemo druge da ne povređuju ili ubijaju živa bića i da budu blagi prema njima jeste u skladu sa prvim pravilom morala.**

Kao što se to često ukazuje, ova pravila morala imaju dve dimenzije: da zaustave činjenje lošeg (*varitta*) i da podstaknu činjenje dobrog (*caritta*, Mađdhima nikaya 3:46) U slučaju prvog pravila morala njegov *varitta* aspekt bilo bi izbegavanje ubijanja, a njegov *caritta* aspekt bilo bi činjenje onoga što možemo kako bismo negovali, štitili i podsticali život. Ovo je sadržano u Budinom celovitom objašnjenju pravila morala, kada on kaže: “Izbegavajući da oduzima život, on živi odustajući od uzimanja života. Odloživši sa strane štap i mač, on živi sa pažnjom, blagonaklonošću i saosećanjem prema živim bićima” (Digha nikaya 1:4).

Uvek iznova u svom učenju Buda je tražio od nas da saosećamo sa drugima, da gajimo prema njima pozitivna osećanja. “Stavite se na mesto drugih i ne ubijajte niti izazivajte ubijanje” (Dhammapada 129). “Pomisli: ‘Ono što sam ja to su i drugi. Ono što su drugi to sam i ja.’ I niti ubijaj, niti izazivaj ubijanje” (Sutta nipata 705). Tako bi ovo bilo treće pravilo – **(3) Saosećati i postupati blagonaklono i sa ljubavlju prema drugim bićima, bio bi jedan sastavni deo prvog pravila morala.**

Budino učenje o poštovanju života može se jasno videti i u nekoliko njegovih drugih učenja, a jedno od njih je i učenje o ispravnom življenju (*samma ađiva*). Tako je on dao primere pogrešnih načina zarađivanja za život kroz prodaju (i/ili proizvodnju?) oružja, ljudskih bića, mesa (*mamsa vaniđđa*) alkohola i otrova (Anguttara nikaya 3:208). Iako Buda ne spominje izričito, lako je videti da razlog zašto su ovakva zanimanja neetička leži u tome što ona u sebe uključuju izvestan nivo povređivanja i ubijanja živih bića. Dakle ovo bi bilo četvrto pravilo – **(4) Neubijanje ili nepovređivanje živih bića, kao i naklonost prema njima, jeste sastavni deo čitavog učenja, a ne samo prvo pravilo morala.**

Još jedno važno Budino učenje jeste i to da stvari ne nastaju slučajno ili kao rezultat volje nekog božanskog bića, već zahvaljujući specifičnom uzroku ili čitavoj grupi uzroka. Najpoznatiji

primer za ovo je mesto gde Buda opisuje uslove zbog kojih nastaje patnja (Digha nikaya 2:55). Međutim, postoje i drugi primeri uslovljenog nastanka – niza uzroka koji podstiču nastanak probuđenja (Samyutta nikaya 1:29-32), društvenog konflikta (Sutta nipata 862-77) itd.

Koristeći isti princip, možemo razjasniti i pitanje koje se odnosi na jedenje mesa. Farmeri ne uzgajaju krave ili piliće radi zabave; oni to čine zato što im to donosi novac kroz prodaju klanicama. Isto tako, klanice ne kolju životinje zbog zabave, one to čine zbog profita. Dalje, one ga prodaju fabrici hrane, koja ga dalje prodaje lokalnim prodavnicama ili mesarima koji ga opet prodaju krajnjim potrošačima. Svaka razumna osoba složiće se da ovde postoji direktna i vidljiva uzročna veza između farmera i klanice ili potrošača. Nekada to može biti daleka veza, ali ona postoji. Jednostavno rečeno, klanice ne bi klale životinje ukoliko ljudi ne bi kupovali meso. Dakle ovo je peto pravilo – (5) Jedenje mesa je uzročno povezano sa povređivanjem ili ubijanjem živih bića i time je u izvesnoj meri povezano i sa kršenjem prvog pravila morala.

Razmotrimo sada implikacije ovih pet pravila. Izbegavajući privremeno sve kompleksnosti savremene industrije hrane, pogledajmo jednostavnu verziju kakva je možda postojala u Budino vreme i kakva možda još uvek postoji u nekim zemljama u razvoju, čak možda i u nekim ruralnim područjima na Zapadu. Recimo da su u Budino vreme neki monasi bili pozvani u kuću predane familije na obrok i da im je između ostalog posluženo i meso.

U skladu sa Budinim instrukcijama u Đivaka suttu (Mađđhima nikaya 2:369) oni jedu to meso zato što nisu videli, čuli, niti posumnjali da su njihovi domaćini otišli do nekoga i izričito zatražili od njega da zakolje neku životinju kako bi njome mogli nahraniti monahe. Isto tako, dok jedu to meso ti monasi nemaju nikakve zle namere, nisu ispunjeni nekakvim ubilačkim besom,

niti perverznom fascinacijom da vide bića kojima grkljan biva prerezan. Verovatno ni ne razmišljaju odakle to meso potiče ili šta je sve bilo uključeno u njegovu nabavku. Ako bismo najuže, doslovno i strogo direktno interpretirali ovu situaciju, prvo pravilo ne bi bilo prekršeno.

Ali ova uska perspektiva pokreće, barem u mom umu, nekoliko vrlo uznemirujućih pitanja:

(A) Prvo, svi dokazi ukazuju da je Buda želeo da se pravila morala tumače u širem kontekstu i da sve njihove implikacije treba uzeti u obzir.

(B) Ukoliko monasi nisu direktno prekršili svoja pravila, možda su nezaređeni sledbenici prekršili prvo pravilo morala time što su “ohrabrivali druge da ubiju, odobravali ubijanje ili govorili u pohvalu ubijanja” time što su kupili meso.

(C) Možda je *trebalo* da monasi malo porazmisle o implikacijama i posledicama svojih postupaka. Zar nije Buda rekao: “Pre, dok činimo i pošto smo nešto učinili, trebalo bi ovako razmišljati: ‘Hoće li ovaj postupak naškoditi meni ili drugima?’” (Maddhima nikaya 1:416).

(D) Iako možda nisu videli, čuli, niti posumnjali da je životinja ubijena specijalno za njih, monasi su morali biti svesni da je ona ubijena za ljude koji jedu meso i da time što ga i oni jedu bivaju ubrojani u tu kategoriju.

(E) Čak i ako je ova uloga u smrti nekog bića samo indirektna ili daleka, istinska *metta* bi nas navela da ne budemo uključeni u ubijanje čak i u toj meri. Buda je rekao: “Baš kao što bi majka zaštitila svoje jedino dete, po cenu i sopstvenog života, isto tako treba razvijati neograničen um prema svim bićima i ljubav prema čitavom svetu. Treba razvijati bezgraničan um, nagore, nadole i svuda unaokolo, bez ikakvih ograničenja...” (Sutta nipata 149-50). Takođe je rekao da treba ovako da rezonujemo: “U meni je ljubav za bića bez nogu. U meni je ljubav za bića sa dve noge. U meni je ljubav za bića sa četiri noge. U meni je ljubav za bića

sa mnogo nogu” (Anguttara nikaya 2:72). Kada kažemo: “To nije bilo ubijeno specijalno za mene i dok ga jedem moj um je ispunjen ljubavlju”, to ne zvuči kao duboka, iskrena i sveprožimajuća ljubav za koju je Buda tražio od nas da je razvijamo. Umesto toga, zvuči kao ljubav ograničena prilično uskim interesima.

(F) U veoma važnom govoru u Anguttara nikayi Buda hvali one koji brinu o drugima isto onoliko koliko brinu o sebi. On kaže: “Postoji četiri vrste ljudi na ovome svetu. Koje četiri? Onaj ko se ne brine ni za sopstveno, niti za dobro drugih; onaj koji se brine za dobro drugih, ali ne i za svoje; onaj koji se brine za svoje dobro, ali ne i za dobro drugih; i onaj koji se brine i za svoje dobro i za dobro drugih. Od tih četvoro, onaj koji se brine i za svoje dobro i za dobro drugih je najviši, najbolji, vrhovni” (A. 2:94). I malo dalje, Buda postavlja pitanje: “A kako se to neko brine i za svoje dobro i za dobro drugih?” u jednom delu odgovora na to pitanje on kaže: “On ne ubija, niti ohrabruje druge da ubijaju” (A. 2:99). Ranije smo već videli da postoji uzročna veza između ubijanja životinja i kupovine njihovog mesa. Sasvim jednostavno, klanice ne bi klale životinje i mesari i prodavnice ne bi držali meso ukoliko ga ljudi ne bi kupovali. Zbog toga, kada kupujemo meso ili kada ga jedemo ako nam ga neko ponudi, mi ne postupamo iz brige za druge, kao što je to Buda tražio od nas da činimo.

Zaključci svega ovoga čine mi se sasvim neizbežnim – inteligentno, zrelo praktikovanje Dhamme zahtevalo bi vegetarijanstvo ili barem, redukovanje konzumiranja mesa.

MOTIVACIJA I MESO

Biti istinski posvećen Dhammi u celini, kao i prvom pravilu morala posebno, čini se da zahteva od nas da budemo vegetarijanci. No, ne vide stvari svi na ovaj način i većina theravadina i skoro svi vađrajana budisti ne tumače stvari ovako. Sada ćemo ispitati motive za praktikovanje pet pravila morala i videti na koji način to može da bude relevantno za pitanje jedenja mesa i vegetarijanstva.

Buda je dao tri razloga zašto bi usavršavanje u vrlini trebalo da uzmemo ozbiljno:

(1) Prvi je da izbegavamo negativne efekte loših postupaka – koji se obično nazivaju “loša kamma”, ali bi bilo korektnije reći “loša *vipaka*”. Njega je Buda pominjao na mnogim mestima i jedan je od tri razloga koji se uvek spominju u tradicionalnom theravada učenju, što daje povoda, delimično s pravom, za kritiku da je theravada sebična.

(2) Drugi razlog je zato što pridržavanje pravila morala stvara osnovu za pozitivne kvalitete kao što su obuzdavanje, svesnost, mentalna jasnoća, sreća posedovanja čiste savesti (*anavađ-đa sukha*, Digha nikaya 1:70) i tako dalje, a što će sve na kraju odvesti do krajnjeg dobra, nirvane.

(3) Treći razlog jeste ljubav i briga za druge. Izbegavam povređivanje ili ubijanje drugih, zato što mi je stalo do njihove dobrobiti. Ne kradem od njih, zato što poštujem njihovu svojinu. Ne eksploatišem ih seksualno, niti zloupotrebljavam, zato što poštujem njihov dignitet i njihovo pravo na izbor. Ne lažem ih, zato što poštujem njihovo pravo da prime i znaju istinu. I ne omamljujem sebe alkoholom, zato što kada ih sretnem želim da uspostavam smislenu komunikaciju između nas. Ukratko, vernost pravilima

morala jeste isto što i jedan akt ljubavi, i to ne samo prema osobi sa kojom sam neposredno u vezi, već i prema široj zajednici.

Buda je isticao sve ovo kada je rekao da su ispravni postupci neka vrsta brige i obzira (saraniya) prema drugima koja vodi do "ljubavi, poštovanja, prijateljstva, harmonije i mira" (*piyakarana, garukarana, sangahaya, avivadaya, samaggiya...*, Anguttara nikaya 3:289). Da ne bi bilo dileme o tome šta je Buda ovde rekao: *piya* = ljubav; *karana* = činiti, uzrokovati; *garu* = poštovanje, cenjenje; *sangaha* = simpatija, zajedništvo, uzajamnost; *avivada* = ne-svađa, harmonija; *samagga* = mir, sklad.

Oni koji ne prihvataju da jedenje mesa stvara negativnu karmu ne bi trebalo da imaju problema zbog jedenja mesa. Ukoliko osećaju da mogu razvijati dobre kvalitete kao što su strpljivost, odlučnost, svesnost, velikodušnost, hrabrost i poštenje, a da i dalje jedu meso, onda zaista ne treba zbog toga da se brinu.

No, svako ko istinski oseća da u sebi treba da razvija jednu sve širu ljubav i blagonaklonost prema drugima – svim drugima (a Buda je rekao da to treba da činimo), verovatno će osećati nelagodu zbog toga što je na bilo koji način povezan sa životinjama koje bivaju ubijene. Saznanje da je deo lanca koji vodi do nekih vrlo gnusnih stvari koje se događaju (i ovde ne bih želeo da vas sablažnjavam strahotama koje se dešavaju u klanicama), mora u njemu pobuditi osećaj nelagode. Sve ovo bi promišljenog budistu trebalo da motiviše na pokušaj da uradi barem nešto u vezi sa tom okrutnošću; najmanje što bi mogao da uradi jeste da ne bude karika u tom lancu, tako što će odustati od jedenja mesa.

POSLEDNJA KARIKA U LANCU

Evo jedne zagonetke za vas. Videli smo ranije da je lako uočiti uzročnu vezu između jedenja mesa i ubijanja životinja. Danas postoji mnogo osoba koje se nalaze između te dve tačke – mesar, onaj koji meso pakuje, distributer itd., ali bilo da je reč o najprostijoj ili najkompleksnijoj formi proizvodnog lanca, u njemu su tri učesnika ključna: (1) mesar, onaj koji zapravo ubija životinju; (2) posrednik koji prodaje meso i (3) kupac, osoba koja kupuje i konzumira meso. Postojanje svakog od njih zavisi od ostale dvojice u tom trouglu.

Očigledno je zašto je Buda pominjao mesare, lovce, goniče divljači, ribare, dželate itd. kao one koji ne praktikuju Dhammu (Samyutta nikaya 2:256). Takođe je dovoljno jasno zašto je ljude koji prodaju meso opisivao kao one koji su izvan prakse ispravnog življenja (Anguttara nikaya 3:208). No, zanimljivo je da Buda nigde ne kompletira ono što se čini kao logičan sled time što će pomenuti i treću i poslednju kariku u lancu, kupca/onoga ko jede. Zašto? Ako je ubijanje i prodavanje životinja pogrešno, zašto i njegovo kupovanje nije pogrešno?

Evo još jedne zagonetke za vas. Buda je rekao da njegovi nezaređeni sledbenici treba da izbegavaju zarađivanje za život kroz pet zanata (*vanidā*); to su trgovina oružjem (*sattha*), ljudskim bićima (*satta*), mesom (*mamsa*), alkoholom (*maḍḍa*) i otrovima (*vissa*, (Anguttara nikaya 3:208). Iako ovo izgleda sasvim jasno, ako spisak pogledamo malo pažljivije možda ćemo otkriti nešto relevantno i za pitanje jedenja mesa. Zašto su ovi zanati pogrešni, štetni i kammički negativni? Pogledajmo recimo trgovinu oružjem. Dok kovač kuje čelik kako bi napravio mač, vrlo je mala verovatnoća da ima bilo kakve loše namere. Verovatno je preokupiran obradom svog komada čelika i sigurno je da nikoga ne ubija.

Trgovac oružjem koji prodaje taj mač takođe ne ubija nikoga. On samo prodaje robu.

Dakle, zašto je Buda smatrao trgovinu oružjem pogrešnim načinom zarađivanja za život? Očigledno zato što oružje, slično otrovima, ubijanje čini mogućim. Njegov glavni cilj, zapravo jedina svrha jeste da ubije. Trgovac oružjem ima ključno mesto u lancu koji bi mogao navesti nekoga da bude ubijen, iako on sam ne ubija nikoga. A proizvođač oružja + B trgovac oružjem = C onaj koji to oružje kupuje i ubija. Ako sada ovaj niz okrenemo u suprotnom smeru i primenimo ga na onoga ko jede meso, tada bi svakako isti zaključak mogao da se izvede: C – jedenje mesa + B prodavac mesa = A mesar i ubijanje. Zašto je u oba ova slučaja Buda izostavio jednu ili dve ključne karike u ovim lancima?

PROBLEMATIČAN VEGETARIJANAC

Jedan od razloga zašto sam tek nedavno postao vegetarijanac (i čak i sada ne 100%) jeste hipokrizija i nekonzistentnost koju sam primećivao među velikim brojem vegetarijanaca. Svest o ovome i otpor koji je to izazvalo kod mene sprečilo me je da uvidim konzistentnost inteligentnog i promišljenog vegetarijanstva sa Dhammom. Artur Kesler je jednom opisao nešto kao “dosadno poput obedovanja sa vegetarijancem” i tačno znam na šta je mislio. Kada slušamo vegetarijance, često nam izgleda da se više brinu oko načina žvakanja, sokova u digestivnom traktu i kretanja creva, nego za živote nevinih životinja.

Kada sam 1996. posetio Hong Kong i Tajvan, boravio sam u mnogim kineskim mahajana manastirima. Uvek su me dočekivali sa velikom srdačnošću, a onda bismo u razgovoru neizbežno došli do teme ishrane. Kao što je vrlo tipično za vegetarijance, mnogi od mojih domaćina bili su fiksirani na hranu i jedina stvar koju su znali o theravadi bila je da njeni sledbenici jedu mesu. Kada bi me pitali, a pre ili kasnije to je bilo neizbežno: “Jeste li vegetarijanac?”, iskreno bih odgovorio: “Ne, nisam. Ali dok sam ovde (Hong Kong ili Tajvan) ja sledim vaša pravila”. Ovakav odgovor sledilo je dugo, učtivo, ali ponekad i prekorno predavanje o tome koliko je to okrutno jesti meso.

I dok su mi mahali prstom pred licem, nisam mogao da ne primetim da su skoro svi moji domaćini obučeni u svilene ogrtače, a sasvim slučajno sam znao da otprilike 50 živih svilenih buba treba da bude skuvano da bi se napravio jedan kvadratni inč svile. Takođe sam primetio da svi zastori, draperije i ostalo u manastirskim hramovima jesu takođe od svile. Jedan monah održao mi je predavanje sedeći na nečemu što bi se moglo opisati

jedino kao tron, koji je sa obe strane imao dve najveće slonovske kljove koje sam ikada video. Svaka od njih vrlo detaljno i znalački obrađena izrezbarenim figurama Kvan Jin i drugih bodhisattvi. Obe ove kljove bile su još uvek mlečno bele, što znači da je njihov originalni vlasnik bio pogubljen (verovatno ilegalno) tek pre nekoliko godina.

Još jedna stvar koju sam primetio bio je nameštaj. Možda vam je poznato da se duž istočne obale Tajvana pruža lanac vrlo visokih planina, koje su prekrivene gustom šumom najveličanstvenijih drevnih stabala. Ono što verovatno ne znate jeste da je na Tajvanu postala moda da se nameštaj pravi upravo od tih stabala. Tako se ona deblja koriste za ogromne stolove, a manja za obično pet ili šest stolica oko njega. Atraktivnost ovakve vrste nameštaja jeste često u čvornovatoj strukturi površine greda od kojih je napravljen, kao i zanimljivim godovima na njihovom preseku. Ne treba ni pominjati da je ovakav nameštaj izuzetno skup, ali pošto su tajvanski manastiri obično vrlo, vrlo imućni, oni imaju barem jedan set ovakvog nameštaja.

Jedan neverovatno bogato ukrašen manastir koji sam posepio imao je pet ovakvih setova u dvorani za posetioce i po jedan u predsoblju sobe svakog od monaha. Još jedna od nezaobilaznih stvari koju sam primetio u mnogim manastirima jesu ogromna, iskrivljena, čvornovata stabla, ponekad zajedno sa korenjem, od kojih su izrezbareni Bodhidharma, Kvan Jin ili luohani (kineski naziv za arahante). Činilo mi se da nijedan od strastvenih vegetarijanaca-monaha koje sam sreo nije bio zabrinut zbog svoje uloge u masakru tajvanskih drevnih šuma time što je posedovao ovakav prelep, ali potpuno nepotreban i destruktivan nameštaj. Učinilo mi se da je za njih jedenje mesa bilo neoprostivo, ali seča šuma i kuvanje živih svilenih buba sasvim uredno.

No, daleko najgora stvar koju sam video u Tajvanu bio je odnos prema kućnim ljubimcima. Tajvanci su vrlo zauzeti usvajanjem vrednosti i ukusa zapadnjačke srednje klase, ali kao i kod

svih novajlija, ni kod njih stvari nisu još došle na pravo mesto. Tako, na primer, svako želi da ima čupavog, ljupkog kucu, mače ili zeca, ali još nisu sasvim načisto šta da rade sa njima kada ih jednom dobiju. Tri meseca kasnije ili kada životinja odraste i nije više tako slatka, oni gube interes za nju. Ovo naročito važi za pse, koje onda smeštaju u sićušne kaveze. Neke od tih kaveza postave ispred kapija svojih kuća, tako da zalaju kad god neko prođe. Sećam se kako bih pogledao niz neku ulicu i video po jedan od tih malih kaveza ispred skoro svakih vrata. I onda bih čuo njihove stanovnike kako zavijaju od dosade ili pak laju i cvile bez prestanka kako bi privukli malo pažnje.

Kako je u tajvanskim domovima, isto tako je i u tajvanskim manastirima. U jednom manastiru video sam dva odrasla nemačka ovčara zaključana u kavezu koji je bio jedva dovoljan da se u njemu okrenu. A tokom tri nedelje koliko sam proveo na tom mestu nisam video da su ih ijednom pustili napolje. Što je još gore, starešina tog manastira, prilično krupan čovek, bio je dobro poznat kao rečit i žestok zagovorni – pogađate – strogog vegetarijanstva: ništa mleko, jaja, niti proizvodi od životinja. Oba njegova ovčara patila su od teškog rahitisa, zato što kao vegan starešina je nametnuo svoj fetiš i psima kada su bili kućići, odbijajući da ih hrani mlekom ili mesom. Zbog toga su njihove noge bile potpuno krive. I pored svega ovoga, želeo bih da ukažem da sam u celini bio impresioniran snagom budizma u Tajvanu i da u zemlji postoji vrlo aktivan pokret za zaštitu prava životinja. Moj problem bio je jedino sa načinom na koji neki tajvanski budisti praktikuju vegetarijanstvo.

Moram da kažem da mnogi drugi vegetarijanci sa kojima sam se susreo pate od slične jednostranosti – skoro opsesija mesom i njegovom potrošnjom i praktično nikakav interes za bilo kakvu vrstu okrutnosti prema životinjama ili nepažnje prema prirodnom okruženju u kojem žive. Za mnoge ljude, dovoljno je to što ne jedu meso. Međutim, iz budističke perspektive to nije do-

voljno. Možete biti vrlo striktan vegetarijanac i u isto vreme biti nepromišljen, neljubazan i bez brige za druga bića. Vegetarijanstvo je dobro, ali ako ne ide ruku pod ruku sa saosećanjem prema svim ljudskim i drugim bićima, ono je samo još jedan hir vezan za hranu. Dakle, ukoliko već nameravate da budete vegetarijanac budite jedan inteligentan vegetarijanac.

MESO U BUDISTIČKOJ TRADICIJI

Sada bih želeo da istražim različite budističke stavove prema vegetarijanstvu. Pojednostavljena je slika – hinajanisti (theravadini) jedu meso, a mahajanisti ne – i ona zapravo ne odražava stvarnost. Iako theravada tumačenje Pali kanona ne zahteva vegetarijanstvo, mnogi Šrilankanci ne jedu meso. Mnogi će takođe jesti ribu, ali ne i meso, dok će neki drugi odustati od govedine, a jesti ostale vrste mesa. Vegetarijanstvo nije neuobičajeno u Burmi, Tajlandu, Laosu i Kambodži.

Neki mahajana tekstovi zagovaraju vegetarijanstvo, ali takvih je sasvim malo, dok su svi kineski i korejski monasi i monahinje, kao i predaniji laici obično striktni vegetarijanci. Mnogi drugi nezaređeni sledbenici u Kini i Koreji biće vegetarijanci barem u određene dane u godini. Vađrajana tekstovi ne zagovaraju uzdržavanje od mesa, ali neki to uzdržavanje izričito odobravaju i čak ohrabruju. Vegetarijanstvo je retko u Butanu, Tibetu, Mongoliji, a takođe i u Japanu.

Postoje tri theravadaska opravdanje za jedenje mesa. Već smo prodiskutovali argument: “Nisam video, čuo, niti posumnjao da je životinja ubijena za mene, tako da nema problema”. Naredno uobičajeno opravdanje za jedenje mesa, jeste da ono ne stvara negativnu kammu i indikativno je za sklonost theravade ka usko-grudosti i zadubljenosti u samu sebe. Ovaj moj komentar nije sarkastičan. Ja samo ukazujem na činjenicu. U jednoj analizi koju sam uradio za šesnaest theravadskih knjiga i članaka o vegetarijanizmu ili poglavlja u knjigama koje razmatraju ovu temu, ovo je bio jedini argument koji je upotrebljen – da osoba koja jede meso ne stvara bilo kakvu lošu kammu za sebe.

Zapravo, još uvek tragam za theravadskim tekstom o debati

treba li biti vegetarijanac ili jesti meso, a da uključuje i razmatranje efekata koje jedenje mesa ima na druga bića, tj. životinje koje bivaju ubijene. "Arhetipski" theravadin je sličan čoveku koji prolazi pored neke druge osobe u smrtnoj opasnosti, a da joj ne pomaže. Kada ga upitaju zašto nije pomogao, on kaže: "Ne postoji bilo kakva kazna za one koji ne pomognu. Pa zašto bih?" U theravadi briga iz ljubavi za druge, kako je opisana u Metta sutti i drugde, često biva ispuštena iz čitave jednačine. Možda je suviše velik fokus usmeren na samome sebi.

Drugo uobičajeno opravdanje za jedenje mesa ide otprilike ovako. "Monasi dobijaju ono što im je potrebno prošenjem i trebalo bi da jedu šta god da dobiju bez ikakvog biranja." Slično još nekim drugim tvrdnjama u theravadi, ovo objašnjenje teorije ima vrlo malo sličnosti sa realnošću. Realnost jeste, i ja ovde verovatno otkrivam jednu nepoznanicu, da monasi skoro uvek dobijaju upravo ono što žele. Kad prosečan monah želi nešto, on to jednostavno kupi ili kada jedan od onih koji ga podržavaju pita šta mu je potrebno, on odgovori: "Potrebno mi je A, B i C." Obzirniji monasi će ipak pribеći raznim nagoveštajima, nešto izmenjenim izrazima ili insinucijama. Bilo kako bilo, laici su više nego srećni da obezbede monasima sve što im je potrebno i većinu onoga što oni žele. I ukoliko monah želi vegetarijansku ishranu, on će je dobiti bez ikakvih problema.

Još jedna slabost ovakvog argumenta jeste da se on odnosi samo na mali procenat svih theravadina, tj. monaha. Suviše često se theravada diskutira fokusirajući se na pitanja koja su relevantna ili se tiču monaha, ostavljajući tako po strani ostalih 98% ljudi. Šta je sa laicima, za koje ni ovaj argument, niti onaj "nisam video, čuo ili posumnjao" nije relevantan? Oni ne prose hranu i slobodni su da biraju šta će jesti! Zašto oni ne mogu biti ohrabreni da postanu vegetarijanci? A ako jesu vegetarijanci, oni će ponuditi vegetarijansku hranu i monasima.

Nedavno je malo sofisticiraniji argument bio iskorišćen da

se opravda jedenje mesa u theravadi. Taj argument je otprilike ovakav: “Bilo da se meso jede ili ne, životinje će biti ubijene, krčenjem šuma za poljoprivredu, prskanjem useva da bi se zaštitili od insekata, pregrađivanjem reka da se proizvede električna energija i na mnoge druge načine. Čak i kada vozimo kola mnoštvo insekata ostaje spljeskano na vetrobranskom staklu, a veće životinje možda ubijemo naletivši na njih” (Dhammavuddho Thero, *The Buddha’s View on Meat Eating*, 2008). Sve ovo je nesumnjivo tačno.

Međutim, ovakav argument predstavlja usku, pasivnu i jednodimenzionalnu perspektivu, prilično uobičajenu za dobar deo theravadskog mišljenja. To je isto kao kada bismo rekli: “Ljudi će i tako da umru od raka, pa zašto bismo ih obeshrabrivali da puše? Ljudi će stradati u nesrećama, pa zašto bismo onda uopšte uvodili bilo kakve sigurnosne mere? Iako imamo ozbiljne kazne za ubistvo, ljudi još uvek ubijaju jedni druge, pa kakav je uopšte smisao te kazne?”

Iako civilizovano ljudsko društvo zna da će uvek biti smrti od raka, nesreća, ubistava i drugih uzroka, ono još uvek smatra vrednim da pokuša da umanjí broj takvih slučajeva. Može li ono regulisati ili zaštititi svoje građane od svake moguće po život opasne situacije? Ne! Ali tamo gde je to moguće ono to čini i rezultat je da je na takav način spašeno mnogo života. Hoće li to što je neko vegetarijanac zaustaviti ubijanje životinja? Ne! Ali to je jedan korak koji ja mogu da napravim, vrlo jednostavan korak, korak koji me ništa ne košta, ali koji će umanjiti barem mali deo velike patnje u ovome svetu i moje učešće u njoj.

Vadžrajana (koristiću termin *tibetanski budizam* nadalje) jeste druga stvar. Većina tibetanskih budista – uključujući žive Bude, manifestacije Manjđušrija, rimpočee i tulkue – ne samo da jede meso, već to čine sa strašću. Kada čitam dela o tibetanskom budizmu nailazim na temu saosećanja skoro svuda; i tako bi trebalo i da bude. Kao da želi da naglasi svoju centralnu poziciju

unutar tibetanskog budizma, autor je obično prikazuje ne samo kao saosećanje, već kao “veliko saosećanje” (*maha karuna*).

Mnogobrojni stari i savremeni komentari dela Bodhicaryavatara bave se sa mnogo emocija Šantidevinim nastojanjem da dobrovoljno da svoj život za druge. Praksa “zamene sebe sa drugima” (*paratma parivartana*) predstavlja važan element unutar praksi svih škola tibetanskog budizma. Neću dalje razrađivati ovu temu, zato što mislim da uviđate kuda sve ovo vodi. Zar ne postoji ozbiljna kontradikcija između snažnog i istrajnog naglašavanja tibetanskih budista na saosećanju i činjenice da sami jedu meso? Ja mislim da postoji. Dakle, tibetanski budizam možda nije uzan i okrenut ka samom sebi, ali moglo bi se tvrditi da sadrži hipokriziju i nekonzistentnost u vezi sa jedenjem mesa.

Pre nekoliko godina kada sam boravio u Bodhgaji, trebalo je da Dalaj Lama za nekoliko dana održi govor i grad je bio prepun Tibetanaca. Prijatelj i ja smo odlučili da odemo iz grada na kratko, kako bismo izbegli gužvu. Dok smo se vozili videli smo da je put blokiran krdom od stotinak bivola koje je teralo nekoliko goniča. Naš vozač je zatrubio, provukao se između životinja i kada smo prišli jednom od tih goniča pitali smo ga kuda ide sa tako velikim krdom. “U Bodhgaju. Ovo je za lame”, odgovorio je. Moglo bi se pomisliti da najmanje što bi mogli da urade jeste da se uzdrže od mesa dok na tako svetom mestu primaju učenje koje je skoro sigurno uključilo i poziv na *maha karunu* za sva bića. Ali ne. Rimpočei moraju da imaju svoj mesni obrok.

U vezi sa svim ovim je i prilično sramotna hipokrizija koja preovlađuje i zapravo nastavlja da se održava u skoro svim budističkim zemljama, bilo da neguju theravada, mahajana ili tibetanski budizam. Mesari, štavljači kože, ribolovci i drugi povezani sa ubijanjem životinja u budističkim zemljama obezbeđuju zajednici različite životinjske proizvode, uključujući i meso, ali su marginalizovani zbog svoje profesije. Ribolovce na obalama Šri Lanke prezire većina i nijedan monah ne udovoljava njihovim

duhovnim potrebama zato što ubijaju ribu. Otuda nije ni čudo da su ti ljudi vrlo lako bili preobraćeni u katolicizam kada su stigli Portugalci.

Interesantno je da vojnici, čiji je posao da ubijaju ljudska bića nikada nisu bili na takav način izopšteni. U Japanu su se *burakumini* u prošlosti, a i danas, tretirali kao najniža klasa, zato što kolju i obavljaju druge “nečiste” poslove. Na Tibetu je grupa ljudi koja se naziva *rahyapa* isto tako prezrena, zato što zarađuju za život kao koljači stoke i time što štave kožu. Zato su prognani na obode gradova, gde žive u krajnje bednim uslovima. Možda ovde grešim, ali mislim da je *ragyapama* čak zabranjen i ulazak u hramove. Čak i ljudi koji od pruća prave čamce su na isti način prezreni, zato što za izradu koriste životinjsku kožu. Hajnirh Harer je imao neke zanimljive komentare o načinu na koji monaška hijerarhija otežava život tim ljudima, u isto vreme koristeći se njihovim uslugama.

Predani Burmanac neće nikada ubiti veliku životinju (kравu ili bika) ali smatra da ubijanje malih životinja kao što su riba, patka ili kokoška jeste uredu, odnosno da stvara samo manju količinu negativne *vipake*. No, sve to Burmancima ne smeta da dopuštaju Muslimanima da ih snabdevaju govedinom i divljači, a isto vreme ih preziru zbog posla kojim se bave. Zbog svega ovoga čini se da je jedenje mesa pitanje na koje nijedna budistička škola do sada nije odgovorila na inteligentan i konzistentan način, koji bi uključivao i saosećanje.

KAKO SAM JA POSTAO VEGETARIJANAC

Jedno subotnje jutro sam u Pnom Penu hodao kroz centralnu pijacu, u želji da kupim neko voće. I ne znajući, uskoro sam se obreo u delu gde se prodaje meso. Čak i slepac bi znao gde se nalazi. Smrad je bio neizdrživ. Pilići mokrog perja i bezizražajnog pogleda sedeli su u sićušnim kavezima, verovatno nesvesni šta će im se uskoro desiti. Koze su svakako znale. Mogli ste to videti u njihovim očima. Ali nisu mogle bilo šta da učine i jednostavno su tu stajale, oborenih glava, pomirene sa svojom sudbinom. Meso je visilo na kukama, noževi i satare ležali su na daskama za sečenje, a sve je bilo prekriveno krvlju i mrvama. Za svaku životinju bila bi to slika pakla.

Produžio sam dalje nadajući se da ću stići do dela sa voćem i povrćem, da bih posle nekoliko minuta moj put preprečila velika okrugla korpa, postavljena upravo na sred prolaza. Ta korpa je bila prepuna mrtvih i očerupanih pilića, a njen vlasnik je čučao iza nje radeći nešto tim pilićima uz pomoć creva, dok je sa druge strane jedan dečak takođe nešto radio koristeći spravu nalik kompresoru. Zastao sam za trenutak pokušavajući da razaznam o čemu se radi.

Onda mi je sinulo. Pilići su počeli već malo da se raspadaju, na nekim mestima njihova žutobela koža počela je da biva zelena ili siva i smrad truljenja prodirao je u nozdrve. Onaj čovek je iglu povezanu sa crevom ubadao u svaku od tih pilića, pri čemu je onaj dečak pumpao cilindar. U zemljama kao što je Kambodža, kada roba mesara ili ribara počne da se kvari, u nju upumpaju dosta formalina, kako bi prikrili truljenje, i na taj način nastavili da

prodaju robu. Naravno, ovo je nelegalno, ali u takvim zemljama sanitarna kontrola je prilično labava.

Povezivanje u mom umu hrane, pilića i formalina koji, kako verovatno znate, koristi pogrebna služba da bi sačuvala bar neko vreme telo od truljenja, toliko me je potreslo da sam se okrenuo na stranu i počeo da povraćam. Jedan čovek se tu našao i najljubavnije mi je ponudio čašu vode da isperem usta. Kada sam se vratio do hrama, još uvek sam osećao pomalo mučninu, ali ne toliku da nisam mogao da jedem. I kada je zvono za ručak zazvonilo otišao sam do trpezarije.

Kada sam seo za postavljen sto, odmah sam primetio da je glavno jelo bilo, pogađate, piletina. Čim sam je ugledao, moj stomak je počeo ponovo da se komeša i morao sam da izjurim iz prostorije. Ovoga puta nisam povratio, ali sam potpuno izgubio apetit. Tokom narednih nekoliko nedelja moj apetit za meso, bilo koju vrstu mesa, jednostavno je nestao. Kasnije se on lagano vratio, ali ako bih se u isto vreme podsetio na one trule piliće napumpane formalinom, morao sam svesno da ga potisnem ili bi sam od sebe nestao.

Tri meseca kasnije, na kratkom putu do Australije, jedan prijatelj sa Šri Lanke dao mi je neke stvari da ponesem njegovom bratu koji je živio na Šri Lanki. Jedna od tih stvari bila je i knjiga *Animal Liberation* Pitera Singera.¹ Nikada nisam čuo za tu knjigu i naslov me je podstakao da zavirim u nju. Kada sam se vratio na Šri Lanku pozvao sam njegovog brata i rekao mu da bi mogao su-tradan da pokupi stvari. Međutim, on se nije pojavio naredna tri meseca. Tako su knjiga i ostale stvari stajale u mojoj sobi, služeći kao neka vrsta neme opomene koliko fleksibilni Sinhalezi mogu biti prema dogovorima.

Jednog vrelog popodneva, dok sam ležao na krevetu mučen dosadom i bez ičega što bih mogao da čitam, uzeo sam Singero-

1 Ova knjiga je nedavno bila ponovo izdata pod naslovom *Animal Liberation - The Definitive Classic of the Animal Liberation Movement*, Harper 2009.

vu knjigu s namerom da je makar samo prelistam. No, desilo se da su me delovi koje sam pročitao toliko zainteresovali da sam se vratio na početak i iz tri puta pročitao je celu. Očekivao sam da ću u njoj naći uobičajeni pristup vegetarijanaca, koji se naziva “trulo meso”, uz citate i mišljenja čuvenih ekscentrika vegetarijanaca, uz duge opise načina na koji meso fermentira u crevima i uz tvrdnje da izmet vegetarijanaca ne smrdi onoliko koliko i izmet mesojeda. Umesto toga, Singer se zalaže za jednu vrstu humanijeg tretmana životinja (uključujući i to da ih ne jedemo), na vrlo trezven, objektivan, logičan i ubedljiv način. Piter Singer je profesionalni filozof i tako i piše. S druge strane, on nema nikakve veze sa ekstremističkom grupom za odbranu prava životinja pod nazivom Animal Liberation.

I tako, logika njegove argumentacije prisilila me je da se složim sa njim. Tokom narednih nedelju-dve vraćao sam se delovima ove knjige i ponovo ih iščitavao, dok na kraju nisam odlučio da svako ko želi da *metta* i *karuna* budu važniji delovi njegovog karaktera treba ozbiljno da porazmisli o tome da postane vegetarijanac. Kao budista ja želim da *metta* i *karuna* dominiraju mojim životom i zato sam doneo odluku da odustanem od jedenja mesa. Od tada sam svoje konzumiranje mesa smanjio barem za 95%. Sila dugo negovane navike, okolnosti ili jednostavno želje za dobrom šniclom odgovorna je za onih preostalih 5%. Otuda su na moju odluku da postanem vegetarijanac uticale tri stvari – postepeno buđenje svesti o potrebi za aktivnom i angažovanom (nasuprot pasivnoj) *mettom* u budističkom životu, slučajan događaj koji je izazvao organsko gađenje prema mesu i potom razmišljanje filozofa koji mi je pomogao da vidim implikacije Budinih reči koje do tada nisam uviđao. Ne bih mogao iskreno reći da sam zahvalan onom Kambodžancu sa njegovim pilićima u stanju raspadanja, ali Piteru Singeru svakako jesam.

„Dar Učenja nadmašuje sve druge darove ”

Ova knjiga je namenjena za besplatnu distribuciju s pouzdanjem da će biti od koristi onima koji su zainteresovani za dublje upoznavanje Budinog učenja i kontemplativne prakse, kao i za oplemenjivanje sopstvenog života.

Mi u Theravada budističkom društvu “Srednji put” osećamo se privilegovanima što smo u prilici da pomognemo pojavljivanju ove i njoj sličnih knjiga.

Nadamo se da ćemo tako biti i ubuduće.

Takođe bi nas veoma radovalo da dobijemo komentare ili predloge čitalaca.

Knjiga je za sada u elektronskom formatu, a da bi se pojavila i u štampanom obliku, za besplatnu distribuciju, razmislite da li ste u mogućnosti da to pomognete svojom donacijom.

Sem radosti davanja, to bi ujedno bila dragocena prilika za pokroviteljstvo Dhamme i posvećivanje svojih dobrih dela drugim ljudima, u skladu sa budističkom tradicijom.

Ako želite i sami da tome doprinesete, makar i najskromnijim prilogom, molimo vas da nas kontaktirate na:

Theravada budističko društvo “Srednji put”

Novi Sad, Srbija

budizam@yahoo.com

